

თამასუქით განხორციელებული ოპერაციების აღრიცხვა

**დავით ჯალალონია,
სოხუმის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის პროფესორი**

მენარმე სუბიექტებს შორის განხორციელებული სამეურნეო ოპერაციების გაფორმება ხშირ შემთხვევაში უკავშირდება წერილობით სავალო ვალდებულებას თამასუქის სახით. თამასუქი წარმოადგენს დადგენილი ფორმის წერილობით პირობას ვალდებულების გადახდაზე, რომელსაც გასცემს თამასუქის შემსუბუქები (თამასუქის გამცემი) კრედიტორზე (თამასუქის მფლობელი) და რომელიც აძლევს ამ უკანასკნელს უფლებას, მიიღოს თამასუქში აღნიშნული თანხა, საპროცენტო სარგებელთან ერთად, მოთხოვნისთანავე ან წინასწარ განსაზღვრულ ვადაში.

თამასუქის რეკვიზიტებია: თამასუქის დასახელება (მარტივი ან გადაპირებული), გაცემის თარიღი, ნომინალი, თამასუქის მფლობელი (რემიტენტი), დაფარვის თარიღი, საპროცენტო განაკვეთი, თამასუქის გამცემი და მისი ხელმოწერა.

თამასუქით განხორციელებული სამეურნეო ოპერაციის შედეგად, სავაჭრო ურთიერთობაში მონაწილე ერთ მხარეს (გამყიდველი, თამასუქის მფლობელი) უჩნდება მოთხოვნა სავაჭრო ურთიერთობაში მონაწილე მეორე მხარისადმი (მყიდველი, თამასუქის გამცემი), რათა მან დათქმულ დროში განახორციელოს თამასუქით წარმოშობილი მოთხოვნის განაღდება. იმავდროულად, თამასუქის გამცემს, თამასუქის მფლობელისადმი უჩნდება ვალდებულება, რათა მან ასევე დათქმულ დროში განახორციელოს თამასუქით წარმოშობილი ვალდებულების დაფარვა. პროცენტის თამასუქით განხორციელებული სამეურნეო ოპერაციების ღირებულება შესდგება ორი ნაწილისაგან: თამასუქის ნომინალური ღირებულებისაგან, ანუ ძირითადი თანხისაგან და გადასახდელი და/ან მისაღები პროცენტის თანხისაგან.

თამასუქით განხორციელებული სამეურნეო ოპერაციები, როგორცაა: აქტივების მიწოდება, მომსახურების გაწევა, სესხთან დაკავშირებული ოპერაციები და ა.შ. ეკონომიკური შინაარსიდან და ფუნქციური დატვირთვიდან გამომდინარე, შეიძლება დაიყოს მოკლევადიან და გრძელვადიან სათამასუქო მოთხოვნად და/ან ვალდებულებად. როგორც წესი, თამასუქით განხორციელებული სამეურნეო ოპერაციები უზრუნველყოფილი უნდა იყოს აქტივებით. საქართველოში დღევანდელი ეკონომიკური რეალობის ფონზე, მიგვაჩნია, რომ ეს აუცი-

ლებელიც არის. თუმცა მსოფლიო პრაქტიკა ცხადყოფს, რომ ხშირ შემთხვევაში თამასუქით განხორციელებული სამეურნეო ოპერაციები უზრუნველყოფის თვალსაზრისით არ საჭიროებს ცალკეულ გარანტიებს. რაც უპირველეს ყოვლისა, უკავშირდება საწარმოს იმიჯს და მის მაღალ რეპუტაციას.

მოკლევადიანია ისეთი მოთხოვნა და/ან ვალდებულება, რომლის განაღდება და/ან დაფარვა უნდა განხორციელდეს ერთი საანგარიშგებო პერიოდის განმავლობაში. გრძელვადიანი კი ისეთი მოთხოვნა და/ან ვალდებულებაა, რომელის განაღდებაც და/ან დაფარვაც უნდა მოხდეს ერთ საანგარიშგებო პერიოდზე მეტი ხნის განმავლობაში.

ბუღალტრული აღრიცხვის ანგარიშთა გეგმის მიხედვით, მოკლევადიანი და გრძელვადიანი თამასუქით წარმოშობილი მოთხოვნის აღსარიცხავად გამოიყენება 1510 „მოკლევადიანი სათამასუქო მოთხოვნები“ და 2310 „მიღებული გრძელვადიანი თამასუქები“ ანგარიშები. ორივე ეს ანგარიში აქტიურია. შესაბამისად, დებეტში აისახება სათამასუქო მოთხოვნის წარმოქმნა, ზრდა, ხოლო კრედიტში სათამასუქო მოთხოვნის დაფარვა ან ჩამოწერა. სათამასუქო ვალდებულებების აღსარიცხავად კი შეიძლება გამოყენებულ იქნას 3191 „მოკლევადიანი გასანაღდებელი თამასუქი“ და 4120 „გრძელვადიანი გასანაღდებელი თამასუქი“ ანგარიშები. ორივე ეს ანგარიში პასიურია. შესაბამისად, კრედიტში აისახება სათამასუქო ვალდებულების წარმოშობა, ზრდა, ხოლო დებეტში სათამასუქო ვალდებულების შემცირება, დაფარვა. როგორც წესი, თამასუქი არის პროცენტისანი. თუმცა თამასუქი, რომლითაც ფორმდება განხორციელებული სამეურნეო ოპერაცია, შეიძ-

ლება იყოს უპროცენტოც. პროცენტიანი თამასუქის საფუძველია გამოცხადებული საპროცენტო განაკვეთი. უპროცენტო თამასუქის შემთხვევაში კი არ ხდება საპროცენტო განაკვეთის წინასწარ განსაზღვრა, თუმცა ეს არ ნიშნავს იმას, რომ ამ შემთხვევაში ხდება მხოლოდ თამასუქის ნომინალური ღირებულების გადახდა. ფაქტიურად, უპროცენტო თამასუქის მიმართ გამოიყენება საპროცენტო განაკვეთის საბაზრო სიდიდე და ის თავის ასახვას ირიბად პოულობს თამასუქის ნომინალის დროით ღირებულებაში. სწორედ, ფაქტიური საბაზრო საპროცენტო განაკვეთით ხორციელდება მომავალში ასანაზღაურებელი თანხის დისკონტირებული ღირებულების განსაზღვრა მიმდინარე პერიოდში.

თამასუქით სამეურნეო ოპერაციების განხორციელებისას, მნიშვნელოვანია თამასუქის ვადის განსაზღვრა. როგორც წესი, თამასუქის გაცემის და დაფარვის თარიღი ითვლება ერთ დღედ.

მაგალითად, სამეურნეო ოპერაცია, რომელიც გაფორმდა თამასუქით, განხორციელდა 2009 წლის 3 მარტს, თამასუქის განადდება მოხდა 5 მაისს, თამასუქის ვადა იქნება: მარტში დარჩენილი დღეები 28 (31-3), აპრილი (30 დღე), მაისი (5 დღე). სულ-63 დღე. მაშასადამე, თამასუქის ვადა 63 დღეა.

სწორედ, თამასუქის ვადის მიხედვით გაიანგარიშება გადასახდელი და/ან მისაღები პროცენტის თანხა. გადასახდელი და/ან მისაღები პროცენტის მთლიანი თანხის განსაზღვრა შესაძლებელია მარტივი ან რთული საპროცენტო მეთოდის გამოყენებით.

მარტივი პროცენტის შემთხვევაში პროცენტი ერიცხება მხოლოდ ძირითად თანხას. შესაბამისად, განისაზღვრება საანგარიშგებო პერიოდში გადასახდელი და/ან მისაღები პროცენტის მთლიანი თანხა. იმ შემთხვევაში, როდესაც სათამასუქო მოთხოვნა და/ან ვალდებულება გრძელვადიანია, მთლიანი საპროცენტო თანხის გამოსათვლელად, საანგარიშგებო პერიოდისათვის გაანგარიშებული პროცენტის თანხა უნდა გამრავლდეს პერიოდთა რიცხვზე.

რთული პროცენტის შემთხვევაში, ყოველი პერიოდის ბოლოს პროცენტი ძირითად თანხასთან ერთად ერიცხება წინა პერიოდში გაანგარიშებულ პროცენტის თანხასაც. მაშასადამე, ყოველ ახალ პერიოდში პროცენტის დასარიცხებას წარმოადგენს ძირითადი თანხისა და წინა პერიოდის საპროცენტო თანხის ჯამი.

მარტივი პროცენტის მეთოდით, პროცენტიანი თამასუქით განხორციელებულ ოპერაციასთან დაკავშირებული თანხის გასაანგარიშებლად შეიძლება გამოყენებულ იქნას შემდეგი ფორმულა: $Q_1 = Q(1+np\%)$, რთული პროცენტის

შემთხვევაში კი: $Q_1 = Q(1+p\%)^n$,

სადაც: Q – ძირითადი თანხაა;

n - პერიოდთა რიცხვი;

p - საპროცენტო განაკვეთი;

Q_1 - ძირითადი და პროცენტის მთლიანი თანხა.

მაგალითად, საწარმო, აიღო სამწლიანი სესხი - 7000 ლარი, 18 პროცენტიანი საპროცენტო განაკვეთით.

პროცენტის დარიცხვის მარტივი მეთოდის შემთხვევაში გვექნება:

$$Q_1 = Q(1+np\%) = 7000(1+3 \times 18\%) = 7000 \times 1.54 = 10780 \text{ ლარი.}$$

მაშასადამე, სესხის ამღებს მოუწევს მთლიანად გადაიხადოს 10780 ლარი. აქედან, ძირითადი თანხა იქნება 7000 ლარი, ხოლო საპროცენტო თანხა - 3780 ლარი (10780 - 7000).

ყოველ პერიოდში გადასახდელი პროცენტის თანხა იქნება 1260 ლარი:

$$\text{I პერიოდი} - 7000 \times 18\% = 1260 \text{ ლარი;}$$

$$\text{II პერიოდი} - 7000 \times 18\% = 1260 \text{ ლარი;}$$

$$\text{III პერიოდი} - 7000 \times 18\% = 1260 \text{ ლარი.}$$

პროცენტის დარიცხვის რთული მეთოდის შემთხვევაში გვექნება:

$$Q_1 = Q(1+p\%)^n = 7000(1+18\%)^3 = 7000 \times 1.643 = 11501 \text{ ლარი.}$$

მაშასადამე, სესხის ამღებს მოუწევს მთლიანად გადაიხადოს 11501 ლარი. აქედან, ძირითადი თანხა იქნება 7000 ლარი, ხოლო საპროცენტო თანხა - 4501 ლარი (11501 - 7000). ყოველ პერიოდში გადასახდელი პროცენტის თანხა იქნება:

$$\text{I პერიოდი} - 7000 \times 18\% = 1260 \text{ ლარი;}$$

$$\text{II პერიოდი} - (7000+1260) \times 18\% = 1487 \text{ ლარი;}$$

$$\text{III პერიოდი} - (7000+1260+1487) \times 18\% = 1754 \text{ ლარი;}$$

მსოფლიოში მიღებული პრაქტიკის თანახმად, საპროცენტო თანხის გადახდა და/ან მიღება ხდება ყოველთვიურად. ამიტომ აუცილებელია ყოველთვიურად გადასახდელი საპროცენტო თანხის გაანგარიშების მეთოდის შემუშავება. ბულალტრული აღრიცხვის საერთაშორისო სტანდარტების მიხედვით, ყოველთვიურად გადასახდელი საპროცენტო თანხის გასაანგარიშებლად გამოიყენება 360-დღიანი ან 365-დღიანი მეთოდი. 360-დღიანი მეთოდის გამოყენებისას, საანგარიშგებო პერიოდში მისაღები მთლიანი საპროცენტო თანხა იყოფა საანგარიშგებო პერიოდში თვეთა რიცხვზე. სწორედ, ასეთი მეთოდით განისაზღვრება ყოველთვიურად მისაღები და/ან გადასახდელი საპროცენტო თანხის მოცულობა. 365 დღიანი მეთოდით მისაღები და/ან გადასახდელი საპროცენტო თანხის გასაანგარიშებლად, მთლიანი საპროცენტო თანხის მოცულობა იყოფა საანგარიშგებო პერიოდში დღეთა რაოდენობაზე. ამ მეთოდით გაანგა-

რიშებული ყოველდღიური საპროცენტო თანხის მოცულობა მრავლდება თვეში დღეთა რიცხვზე და ამ გზით განისაზღვრება თვეში მისაღები და/ან გადასახდელი საპროცენტო თანხის საერთო მოცულობა.

თამასუქის ვადიანობის (მოკლევადიანი, გრძელვადიანი) მიუხედავად, ცნობილია თამასუქის ორი სახე: **მარტივი** (სოლო) და **გადასაპირებელი** თამასუქი. როგორც წესი, მარტივი (სოლო) თამასუქი ფორმდება ორ პიროვნებას (გამცემსა და მფლობელს, ან, რაც იგივეა, შემსესებს და მიმღებს) შორის. მარტივი თამასუქის გამცემი ვალდებულია მხოლოდ თამასუქის მფლობელის (რემიტენტის) წინაშე, გადასაპირებელი თამასუქის მფლობელი კი თამასუქის ნებისმიერი წარმომდგენის წინაშე. გადასაპირებელ თამასუქს სხვანაირად **ტრატა** ეწოდება. ის წარმოადგენს საგადასახადო დავალებას, რომელსაც ადგენს კრედიტორი. მისი არსი მდგომარეობს იმაში, რომ თამასუქის მფლობელს ბანკის მეშვეობით შეუძლია მოსთხოვოს თამასუქის გამცემს გადაუხადოს განსაზღვრული თანხა დათქმულ ვადაში მესამე პირს – თამასუქის წარმდგენს (რემიტენტს) ან სხვა პირს, რომელსაც გადაეცა ეს უფლება. ამ ოპერაციას თამასუქის აღრიცხვა, ანუ დისკონტი ეწოდება. იმ შემთხვევაში, როდესაც თამასუქის გამცემი დროზე ვერ დაფარავს მის მიერ გაცემული თამასუქის ღირებულებას ბანკის სასარგებლოდ, მაშინ თამასუქის მფლობელი (რემიტენტი) ვალდებულია დაიბრუნოს ბანკიდან თამასუქი და ბანკს აუნაზღაუროს კუთვნილი თანხა. თამასუქის დისკონტირებისათვის ბანკი მოითხოვს მისი გასანადღებელი თანხის გარკვეულ ნაწილს. მას **სადისკონტო განაკვეთი** ეწოდება. ის, როგორც წესი, სესხზე პროცენტის ტოლია.

მაგალითად, 700 ლარიანი ნომინალური ღირებულების თამასუქის ვადაა 63 დღე. წლიური საპროცენტო განაკვეთი შეადგენს 18 პროცენტს. მოკლევადიანი თამასუქის გადაპირება თამასუქის მფლობელის მიერ ბანკზე განხორციელდა 50 დღის გასვლის შემდეგ. თამასუქის დისკონტირებაზე ბანკი ითხოვს 7%-ს. ამ შემთხვევაში გვექნება:

გასანადღებელი თანხა მთლიანად:
 $700 + (700 \times 0,18 \times 63 : 365) = 721,7$ ლარი;

სადისკონტო განაკვეთი:
 $721,75 \times 0,07 \times 13 : 365 = 1,80$ ლარი;

ბანკის მიერ აღრიცხულ თამასუქზე გადასახდელი თანხა: $721,7 - 1,80 = 719,9$ ლარი.

თამასუქის დისკონტირებაზე იქნება შემდეგი ბუღალტრულად გატარება:

დებეტი 1100/1200 „ნაღდი ფული“ - 719,9 ლარი;

კრედიტი 8110 - „საპროცენტო შემოსავალი“ (21,7-1,80) - 19,9 ლარი;

კრედიტი 1510 „მოკლევადიანი სათამასუქო მოთხოვნები“ - 700 ლარი.

თამასუქით განხორციელებული სამეურნეო ოპერაციები უკავშირდება საპროცენტო თანხის ყოველთვიურად მიღებას და/ან გადახდას. მისაღები პროცენტი რემიტენტისთვის (თამასუქის მფლობელი) წარმოადგენს შემოსავალს, ხოლო თამასუქის გამცემისთვის – საპროცენტო ხარჯს. პროცენტის მიღებასთან დაკავშირებით წარმოშობილი მოთხოვნა აისახება 1820 „მისაღები პროცენტები“. ანგარიშზე, ვალდებულება კი 3410 „გადასახდელი პროცენტები“ ანგარიშზე.

მაგალითად, საწარმომ 7000 ლარიანი ღირებულების საქონელის გაყიდვა გააფორმა თამასუქით. თამასუქის ვადა განისაზღვრა 63 დღით, საპროცენტო განაკვეთი კი - 7 პროცენტით.

ამ მონაცემების მიხედვით გავიანგარიშოთ პროცენტის თანხის მოცულობა და ძირითადი და საპროცენტო თანხების აღრიცხვასთან დაკავშირებულ სამეურნეო ოპერაციებს მივცეთ შესაბამისი ბუღალტრული გატარებები.

მაგალითის შინაარსიდან ჩანს, რომ სამეურნეო ოპერაციის მიხედვით ძირითადი თანხის ღირებულებაა 7000 ლარი. მაშასადამე, საპროცენტო თანხის მოცულობა აღნიშნულ პერიოდზე (63 დღე) 365 დღიანი მეთოდის გამოყენებისას, იქნება $(7000 \times 7\%) \times 63 : 365 = 85$ ლარი. შესაბამისად, თამასუქით განხორციელებული სამეურნეო ოპერაციის მთლიანი ღირებულება იქნება 7085 ლარი $(7000 + 85)$.

აღნიშნული სამეურნეო ოპერაცია ბუღალტრულად შემდგენიარად უნდა გატარდეს:

გამყიდველი (თამასუქის მფლობელი):

ა. თამასუქის მიღება

დებეტი 1510 „მიღებული მოკლევადიანი თამასუქი“ 7000 ლარი;

კრედიტი 6110 „შემოსავალი რეალიზაციიდან“ 7000 ლარი.

ბ. მისაღები საპროცენტო თანხის დარიცხვა

დებეტი 1820 „მისაღები პროცენტები“ 85 ლარი;

კრედიტი 8110 „საპროცენტო შემოსავლები“ 85 ლარი.

გ. თამასუქის საბოლოო განადგებაზე (ძირითადი და საპროცენტო თანხა) იქნება შემდეგი ბუღალტრული გატარებები:

დებეტი 1210 „ფული ბანკში“ 7085 ლარი;

კრედიტი 1510 „მიღებული მოკლევადიანი თამასუქი“ 7000 ლარი;

კრედიტი 1820 „მისაღები პროცენტი“ 85 ლარი.

იმ შემთხვევაში, როდესაც თამასუქის მფლობელი გადამხდელად არარეგისტრირებული ფიზიკურ პირია, მასზე საპროცენტო თანხის გადახდისას დარიცხული პროცენტი,

მაგალითად, საწარმომ გადამხდელად არარეგისტრირებული ფიზიკური პირისაგან შეიძინა 7000 ლარად ღირებული საქონელი 7 პროცენტიანი საპროცენტო განაკვეთის პირობით. ოპერაცია გაფორმდა თამასუქით. თამასუქის ვადა განისაზღვრა 63 დღით.

აღნიშნულ ოპერაციებზე იქნება შემდეგი ბუღალტრული გატარებები:

ა. პროდუქციის შექმნა თამასუქით:

დებეტი 1610 „საქონელი“ 7000 ლარი;
კრედიტი 3191 „მოკლევადიანი გასანაღდე-ბელი თამასუქი“ 7000 ლარი.

ბ. გადასახდელი პროცენტის თანხის და-რიცხვა

დებეტი 8210 „საპროცენტო ხარჯი“ 85 ლარი;
კრედიტი 3410 „გადასახდელი პროცენტე-ბი“ 85 ლარი.

გ. პროცენტის დაბეგვრა გადახდის წყაროს-თან

დებეტი 3410 „გადასახდელი პროცენტები“ 10 ლარი;

კრედიტი 3320 „გადასახდელი საშემოსავ-ლო გადასახადი“ 10 ლარი.

დ. თამასუქით განხორციელებული ოპერაცი-ის საბოლოო განაღდება:

დებეტი 3191 „მოკლევადიანი გასანაღდე-ბელი თამასუქი“ 7000 ლარი;

დებეტი 3410 „გადასახდელი პროცენტები“ 75 ლარი;

კრედიტი 1210 „ფული ბანკში“ 7075 ლარი.

დაკავებული საშემოსავლო გადასახადის ბი-უჯეტში გადახდაზე იქნება შემდეგი ბუღალტ-

რულიგატარება:

დებეტი 3320 „გადასახდელი საშემოსავლო გადასახადი“ 10 ლარი;

კრედიტი 1210 „ფული ბანკში“ 10 ლარი.

როგორც აღვნიშნეთ, თამასუქს უპროცენტო შეიძლება ვუწოდოთ პირობითად, რამდენადაც მყიდველი ანაღდება არა თამასუქის ნომინალურ ღირებულებას, არამედ ღირებულებას, რომელშიც გათვალისწინებულია ფაქტიური საბაზრო საპროცენტო განაკვეთი. აღნიშნულის დასასაბუთებლად გავიანგარიშოთ განაღდების მომენტიდან თამასუქის ნომინალური ღირე-ბულების დისკონტირებული დღევანდელი ღი-რებულება პროცენტის გაანგარიშების ორივე (მარტივი და რთული) მეთოდის გამოყენებით, გვეჩვენება:

მარტივი მეთოდით

$$Q_1 = Q(1 + p/100 \times 365 \times n) = 7000 \times (1 + 0.07/365 \times 63) = 7085 \text{ ლარი.}$$

დისკონტირება

$$Q = Q_1(1 + p/100 \times 365 \times n)^{-1} = 7085 \times (1/1 + 0.07/365 \times 63) = 7000 \text{ ლარი.}$$

რთული მეთოდით

$$Q_1 = Q(1 + p/100 \times 365)^n = 7000 \times (1 + 0.07/365)^{63} = 7085 \text{ ლარი.}$$

დისკონტირება

$$Q = Q_1(1 + p/100 \times 365)^{-63} = 7085 \times (1 + 0.07/365)^{-63} = 7000 \text{ ლარი.}$$

მაშასადამე, თამასუქის ღირებულება ტოლია მომავალში გასანაღდებელი თამასუქის ნომინალური ღირებულების მიმდინარე (დისკონტირე-ბული) ღირებულებისა. ჩვენს მიერ განხილულ მაგალითში 7085 ლარი პრაქტიკულად წარმო-ადგენს უპროცენტო თამასუქის ნომინალურ ღირებულებას მისი განაღდების მომენტიდან, ხოლო 7000 ლარი მიმდინარე, ანუ დისკონ-ტირებულ ღირებულებას.

ANNOTATION

ACCOUNTING OF TRANSACTIONS PERFORMED ACCORDING TO THE BILL OF CREDIT

David Jalagonia
Professor of Sokhumi State University

In the article there are discussed the items concerning the accounting economic transactions executed by the bill of credit. Taking into consideration the international practice execution of transactions according to bills of credit becomes more and more important at present stage. While discussing the items there are taken into consideration the facts that generally, it could not be existed the bill of credit free from percents. In any case the buyer pays not only for the nominal value of the bill of credit but the value that includes the actual market percent rate that is equal to the current (discounted) value of the nominal value of the bill of credit due to be paid in future. By using the simple and complicated percent methods the author has argued this item based on specific examples.